

वसुकर्णो वासुकः। विश्वे देवाः। जगती, १५ त्रिष्टुप्।

अ॒ग्निरिन्द्रो वरु॑णो मि॒त्रो अ॒र्य॒मा वा॒युः पू॒षा सर॑स्वती स॒जोष॑सः।

आ॒दि॒त्या विष्णु॑र्मरु॒तः स्व॑र्बृहत्सोमो॑ रु॒द्रो अ॒दि॒तिर्ब्र॑ह्मण॒स्पतिः॑ ॥ १०.०६५.०१

अग्निः- पावकः सर्वभूतहितक्रतुः। इन्द्रः- ईशनाधिदेवता। वरुणः- ऋताधिदेवता। मित्रः- स्नेहाधिदेवता। अर्यमा- सौशील्याधिदेवता। वायुः- प्राणः। पूषा- पोषक आत्मा। सरस्वती- चोदनाधिदेवता। सजोषसः- सहृदयाः। आदित्याः- अखण्डप्रकृतिजाः। विष्णुः- सर्वव्यापी सर्वान्तरात्मा। मरुतः- प्राणविशेषाः। बृहत् स्वः- द्यौः। सोमः- रसः। रुद्रः- वेगाधिदेवता। अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। ब्रह्मणस्पतिः- मेधाधिदेवता ॥१॥

इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑त्येषु स॒त्पती॑ मि॒थो हि॒न्वा॒ना त॒न्वा॒३ स॒मो॒क॒सा।

अ॒न्तरि॑क्षं म॒ह्ना प॑प्सुरो॒जसा॑ सोमो॑ घृ॒तश्री॑र्महि॒मान॑मी॒रय॑न् ॥ १०.०६५.०२

मिथः- परस्परम्। तन्वा- स्वदेहेन। हिन्वाना- प्रेरयन्तौ। वृत्रहत्येषु- आवरणभेदने। सत्पती- सतः पालकौ। समोकसा- समानस्थानौ। इन्द्राग्नी। घृतश्रीः- ज्योतिःसम्पद्धान्। महिमानम्- स्वमाहात्म्यम्। ईरयन्- उद्गमयन्। सोमः- रसाधिदेवः। महि- बृहत्। अन्तरिक्षम्- द्यावापृथिव्योर्मध्यदेशमित्याधिभौतिके। प्राणमयकोशमित्याध्यात्मिके। ओजसा- तेजसा। आपप्सुः- आपूरयन्ति ॥२॥

तेषां॑ हि म॒ह्ना म॒ह॒ताम॑न॒र्वणां॑ स्तोमाँ॑ इ॒य॒र्म्य॒त॒ज्ञा ऋ॑तावृ॒धाम्।

ये अ॒प्स॒वर्म॑र्ण॒वं चि॒त्ररा॑ध॒सस्ते नो॑ रा॒सन्तां म॒ह॒र्यै सु॒मि॒त्र्याः॑ ॥ १०.०६५.०३

ऋतज्ञाः- धर्मज्ञः सन्। ऋतावृधाम्- सत्यवर्धकानाम्। अनर्वणाम्- असाधारणप्राणानाम्। महताम्- महात्मनाम्। तेषाम्। स्तोमान्- मन्त्रान्। मह्ना- माहात्म्येन। इयर्मि- प्रेरयामि। ये। चित्रराधसः- असाधारणसम्पद्वन्तः। सुमित्र्याः- शोभनसुहृदः। अप्सम्- जीवोदकवन्तम्।

अर्णवम्- हृत्समुद्रम् । भूषयन्ति । ते । नः- अस्मभ्यम् । महये- वृद्धये । रासन्ताम्- वरं
प्रयच्छन्तु ॥३॥

स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्कम्भुरोजसा ।

पृक्षा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः ॥ १०.०६५.०४

स्वर्णरम्- स्वर्गस्थं सूर्यम् । रोचना- द्युतिमयानि । अन्तरिक्षाणि । द्यावाभूमी । पृथिवीम्- भूमिम् ।
ओजसा- बलेन । स्कम्भुः- धारयन्ति । पृक्षा इव- पर्वयन्त इव । महयन्तः- पूजयन्तः । सुरातयः-
शोभनदानाः । सूरयः- विद्वांसः । देवाः । मनुषाय- मनुष्यहिताय । स्तवन्ते- स्तूयन्ते ॥४॥

मित्राय शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः ।

ययोर्धाम धर्मणा रोचते बृहद्ययोरुभे रोदसी नाधसी वृतौ ॥ १०.०६५.०५

या- यौ । सम्राजा- नृपौ । मनसा- चित्तेन । न प्रयुच्छतः- न प्रमाद्यतः । ययोः । धाम- स्थानम् ।
बृहत्- महत् । धर्मणा- धर्मेण । रोचते- प्रकाशते । ययोः- ययोरनुग्रहेण । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ ।
नाधसी- समृद्धे । वृतौ- वर्तमाने । तयोः । मित्राय- स्नेहाधिदैवताय । दाशुषे- दात्रे । वरुणाय-
ऋताधिदैवताय । शिक्ष- प्रयच्छ ॥५॥

या गौर्वर्तनिं पर्येति निष्कृतं पयो दुहाना व्रतनीरवारतः ।

सा प्रब्रुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशद्विषा विवस्वते ॥ १०.०६५.०६

या । व्रतनीः- धर्मनेत्री । पयो दुहाना । गौः- भूमिः । निष्कृतम्- संस्कृतम् । वर्तनिम्- स्वमार्गम् ।
अवारतः- केनाप्यनिवारिता । पर्येति- परिभ्रमति । सा । दाशुषे- दात्रे । वरुणाय- ऋताधिदैवताय ।
प्रब्रुवाणा- स्तुतिं कुर्वाणा । देवेभ्यः- देवताभ्यः । विवस्वते- परिचरते । हविषा- हव्यसाधनम् ।
दाशत्- प्रयच्छतु ॥६॥

दिवक्षसो अग्निजिह्वा ऋतावृध ऋतस्य योनिं विमृशन्त आसते ।

द्यां स्कभित्व्यश्प आ चक्रुरोजसा यज्ञं जन्तुं तन्वीं नि मामृजुः ॥ १०.०६५.०७

दिवक्षसः- दिवं व्याप्नुवन्तः । अग्निजिह्वाः- अग्निमुखाः । ऋतावृधः- धर्मवर्धकाः । ऋतस्य- धर्मस्य ।
योनिम्- सदनम् । विमृशन्तः- विचारयन्तः । आसते- सन्ति । द्याम् । स्कभित्वी- धारयन्तः ।
ओजसा । अपः- मूलशक्तिधाराः । आ चक्रुः । तन्वी- स्वदेहे । यज्ञम्- देवपूजां सङ्गतिकरणं दानम् ।
जनित्वा- रचयित्वा । नि- नितराम् । मामृजुः- शोधयन्ति ॥७॥

परिक्षिता पितरा पूर्वजावरी ऋतस्य योना क्षयतः समौकसा ।

द्यावापृथिवी वरुणाय सव्रते घृतवत्पयौ महिषाय पिन्वतः ॥ १०.०६५.०८

परिक्षिता- परितो निवसन्तौ । पूर्वजावरी- सनातनौ । समौकसा- समानस्थानौ । पितरौ । ऋतस्य
योना- सत्यसदने । क्षयतः- निवसतः । सव्रते- समानधर्मे । द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ ।
वरुणाय- ऋताधिदैवताय । महिषाय- महात्मने । घृतवत् पयः- द्युतिमत्सारम् । पिन्वतः-
सिञ्चतः ॥८॥

पर्जन्यावाता वृषभा पुरीषिणेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा ।

देवाँ आदित्याँ अदितिं हवामहे ये पार्थिवासो दिव्यासौ अप्सु ये ॥ १०.०६५.०९

पर्जन्यावाता- वायुपर्जन्यौ । वृषभा- वर्षकौ । पुरीषिणा- उदकवन्तौ । इन्द्रवायू- ईशनाधिदेवता
प्राणाधिदेवता च । वरुणः- ऋताधिदेवता । मित्रः- स्नेहाधिदेवता च । अर्यमा- आर्यशीलाधिदेवता ।
ये । पार्थिवासः- भूमिस्थाः । दिव्यासः- नभस्थाः । अप्सु ये- अन्तरिक्षस्थाः । तान् । आदित्यान्-
अखण्डप्रकृतिजान् । देवान् । अदितिम्- अखण्डप्रकृतिम् । हवामहे- आह्वयामः ॥ ९॥

त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उषसं स्वस्तये ।

बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसमिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे ॥ १०.०६५.१०

त्वष्टारम्- तनूकरणदैवतम् । यः । ऋभवः- ऋभून् चित्किरणान् । ओहते- आवहति । तम् । वायुम्-
प्राणम् । दैव्या होतारा- दिव्यावाहृतव्यौ मित्रावरुणौ । उषसम्- उदयदेवतां विद्याम् । वृत्रखादम्-
आवरणभेत्तारम् । सुमेधसम्- शोभनमेधासम्पन्नम् । बृहस्पतिम्- मेधाधिदैवतम् । इन्द्रियं सोमम्-

इन्द्रानन्दकरं रसम् । धनसाः- धनं सम्भजमानाः सन्तः । स्वस्तये- मङ्गलाय । ईमहे-
याचामहे ॥१०॥

ब्रह्म गामश्च जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन्पृथिवीं पर्वतां अपः ।

सूर्यं दिवि रोहयन्तः सुदानव आर्या व्रता विसृजन्तो अधि क्षमि ॥ १०.०६५.११

ब्रह्म- मन्त्रम् । गाम्- रश्मिम् । अश्वम्- प्राणम् । ओषधीः । वनस्पतीन् । पृथिवीम्- भूमिम् ।
पर्वतान्- गिरीन् । अपः- उदकानि । जनयन्तः- सृजन्तः सन्तः । सुदानवः- शोभनदायकाः । सूर्य-
सवितारम् । दिवि- नभसि । रोहयन्तः- उद्गमयन्तः । क्षमि अधि- अधिभूमि । आर्या व्रता-
वैदिकधर्मान् । विसृजन्तः ॥११॥

भुज्युमंहसः पिपृथो निरश्विना श्यावं पुत्रं वध्निमत्या अजिन्वतम् ।

कमद्युवं विमदायौहथुर्युवं विष्णाप्वं विश्वकायाव सृजथः ॥ १०.०६५.१२

अश्विना- प्राणेशनशक्त्यधिदेवते । भुज्युम्- भोक्तारमुपासकम् । अंहसः- पापात् । निः पिपृथः-
निष्पारयथः । वध्निमत्याः- शुष्कभूताया अशक्तायाः । पुत्रम् । श्यावम्- विवर्णं खिन्नमिति भावः ।
अजिन्वतम्- अप्रीणयतम् । युवम्- युवाम् । विमदाय- मदरहितायोपासकाय । कमद्युवम्-
कमनीयदीप्तिम् । ऊहथुः- प्रापयथः । विष्णाप्वम्- वैष्णवं पदम् । सर्वव्यापी परमात्मा विष्णुर्विष्णो
वा । तदासिर्विष्णाप्वः । विश्वकाय- विश्वं विष्णुरिति द्रष्टे । अव सृजथः- अदत्तम् ॥१२॥

पावीरवी तन्यतुरेकपादजो दिवो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः ।

विश्वे देवासः शृणवन्वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरंध्या ॥ १०.०६५.१३

पावीरवी- आयुधवती । पविः शल्यो भवति यद्विपुनाति कायमित्यादि निरुक्तमनुसन्धेयमिति
सायणः । तन्यतुः- स्तनयित्री । एकपात्- असहायः । दिवो धर्ता- स्वर्गधारकः । अजः-
जन्मरहितो हिरण्यगर्भः । समुद्रियः सिन्धुः- हृदयमित्याध्यात्मिके । आपः- उदकानि ।
मूलशक्तिधारा इत्याध्यात्मिके । पुरंध्या- पुरुधारणावती । सरस्वती- चोदनाधिदेवता । धीभिः सह ।
विश्वे देवासः- सर्वे देवाः । मे- मम । वचांसि- मन्त्रान् । शृणवन्- शृण्वन्तु ॥१३॥

विश्वे देवाः सह धीभिः पुरंध्या मनोर्यजत्रा अमृता ऋतज्ञाः।

रातिषाचो अभिषाचः स्वर्विदः स्वर्गिरो ब्रह्म सूक्तं जुषेरत ॥ १०.०६५.१४

पुरंध्या- पुरुधारणया युक्ताः। विश्वे देवाः। धीभिः सह- प्रज्ञाभिः सह। मनोर्यजत्राः- मनुष्यस्य उपास्याः। अमृताः- अमरणधर्माणः। ऋतज्ञाः- प्रकृतिनियतिज्ञाः। रातिषाचः- दानं सम्भजमानाः। अभिषाचः- अभिसङ्गताः। स्वर्विदः- स्वर्गज्ञाः। स्वर्गिरः- शोभनमन्त्राः। ब्रह्म- वृद्धम्। सूक्तम्- मन्त्रम्। जुषेरत- सेवन्ताम् ॥१४॥

देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः।

ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ १०.०६५.१५

ये। विश्वा भुवना- सर्वान् लोकान्। अभि प्रतस्थुः- अभितः प्रकर्षेण तिष्ठन्ति। तान्। देवान्। अमृतान्। वसिष्ठः- वरिष्ठ उपासकः। ववने- नमस्करोति स्तौति च। ते। नः- अस्मभ्यम्। अद्य- इदानीम्। उरुगायम्- विष्णुम्। रासन्ताम्- प्रयच्छन्तु। यूयम्- भवन्तः। स्वस्तिभिः- मङ्गलैः। नः- अस्मान्। सदा- सततम्। पात- पान्तु ॥१५॥